

NAZAR ESHONQULNING “GO‘RO‘G‘LI” ROMANIDA FOLKLOR AN‘ANALARI SINTEZLASHUVI

Abdumannonova Shaxinur

DTPI talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotining yetakchi vakillaridan biri Nazar Eshonqulning “Go‘ro‘g‘li” romanida folklor an‘analari, mifologik tafakkur va modernistik badiiy uslubning sintezlashuvi masalalari tadqiq etilgan. Asarda xalq eposiga xos bo‘lgan an‘anaviy motivlar (go‘rda tug‘ilish, Chambil utopiyasi, G‘irko‘k kulti) va obrazlar tizimining ekzistensial hamda arxetipik transformatsiyasi tahlil qilingan. Tadqiqotda romanning xronotop xususiyatlari, xalq baxshichilik san‘atiga xos ritmik nasr va saj‘ unsurlarining zamonaviy bayon uslubi bilan uyg‘unligi ilmiy nuqtayi nazardan yoritilgan. Muallif adibning an‘anaviy epos karkasini psixologik roman poetikasi bilan sintezlash orqali o‘zbek adabiyotida “roman-mif” (yoki meta-doston)ning mutlaqo yangi sintetik modelini yaratganini isbotlaydi.

Abstract

This article examines the synthesis of folklore traditions, mythological thinking, and modernist artistic style in the novel "Gorogly" by Nazar Eshonqul, one of the leading figures of contemporary Uzbek literature. The paper analyzes the existential and archetypal transformation of traditional motifs (birth in the grave, Chambil utopia, the cult of Girkok) and the system of characters inherent in the national epic. The research scientifically highlights the chronotope characteristics of the novel, the harmony of rhythmic prose, and rhymed prose (saj) inherent in the art of folk bards (bakhshi) with the modern narrative style. The author proves that by synthesizing the traditional epic framework with the poetics of the psychological novel, the writer created a completely new synthetic model of the "myth-novel" (or meta-epic) in Uzbek literature.

Аннотация

В данной статье исследуются вопросы синтеза фольклорных традиций, мифологического мышления и модернистского художественного стиля в романе Назара Эшонкула «Гороглы», одного из ведущих представителей современной узбекской литературы. Анализируется экзистенциальная и архетипическая трансформация традиционных мотивов (рождение в могиле, утопия Чамбиля, культ Гиркока) и системы образов, присущих народному эпосу. В исследовании с научной точки зрения освещаются хронологические особенности романа, гармония ритмической прозы и саж, присущих искусству народных бахши, с современным стилем повествования. Автор доказывает, что путем синтеза традиционного эпического каркаса с поэтикой психологического романа писатель создал совершенно

новую синтетическую модель «романа-мифа» (или метаэпоса) в узбекской литературе.

Kalit soʻzlar: *mifologizm, folklorizm, Nazar Eshonqul, “Goʻroʻgʻli” romani, sintez, arxetip, ekzistensializm, xronotop, ritmik nasr, roman-mif.*

KIRISH

XX asrning soʻnggi choragi va XXI asr boshlaridagi oʻzbek nasri milliy badiiy tafakkurning fundamental yangilanish davrini boshidan kechirdi. Bu davr adabiy jarayonida realizm qoliplaridan chekinish, inson ruhiyatining tub qatlamlarini tadqiq etishga boʻlgan ehtiyoj adabiyotshunoslikka “mifologizm” va “folklorizm” tushunchalarini markaziy fenomen sifatida olib kirdi. Zamonaviy nasrda mif va folklor shunchaki tekstual bezak yoki etnik boʻyoq emas, balki dunyoni ontologik (borliqli) anglashning, jamoaviy ongsizlik qaʼridagi milliy va umuminsoniy arxetiplarni qayta kashf etishning oʻziga xos universal usuliga aylandi. Taniqli adabiyotshunos olim E.Meletinskiy taʼkidlaganidek, mifologizm orqali yozuvchi oʻz asariga "abadiylik" va "universallik" ruhini olib kiradi, vaqtlar oʻrtasidagi chiziqli chegarani buzib, uni siklik sirkulyatsiyaga aylantiradi. Oʻzbek adabiyotshunosligida prof. D.Quronov mifologizmni real voqelikning metaforik inʼikosi, ramziy tili sifatida baholaydi.

Zamonaviy oʻzbek romanchiligida Xurshid Doʻstmuhammad (“Bozor”), Murod Muhammad Doʻst (“Lolaqizgʻaldoq”), Isajon Sulton (“Boqiy darbadar”) kabi adiblar ijodida mifopoetik tafakkur unsurlari oʻziga xos tarzda namoyon boʻlgan boʻlsa-da, Nazar Eshonqul bu jarayonda modernistik falsafa, "shafqatsiz realizm" va xalq eposi estetikasini tubdan sintez qilgani bilan ajralib turadi. Adibning “Goʻroʻgʻli” romani oʻzbek romanchiligida folklor anʼanalari struktural darajada qayta ishlangan eng murakkab va fundamental asardir.

METODOLOGIYA (METHODS)- Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tarixiy, struktural-semiotik, mifopoetik tahlil hamda K.G.Yungning arxetipik tanqid metodologiyasiga tayanildi. Nazar Eshonqulning “Goʻroʻgʻli” romani matni “Goʻroʻgʻli” turkumi xalq dostonlarining invariant (asosiy) motivlari bilan qiyosiy tahlil etildi. Folklor unsurlarining yozma adabiyotdagi hayoti tasnifida sotsiomadaniy va estetik yondashuvlar ustuvorlik qildi.

NATIJALAR VA TAHLIL (RESULTS AND DISCUSSION)-

✓ Hozirgi oʻzbek nasrida folklorizm darajalari va Nazar Eshonqul fenomeni

Hozirgi oʻzbek romanchiligida folklorizm tushunchasi badiiy matnda uchta asosiy darajada realizatsiya boʻladi:

Stilistik daraja: Xalq ogʻzaki ijodiga xos boʻlgan leksika, ohang, sintaktik parallelizmlar va ritmning yozma nutq strukturasi bilan qorishishi.

Ramziy-majoziy daraja: Epik qahramon va toponimlarning funksional transformatsiyaga uchrab, milliy ruh, erk yoki ijtimoiy-psixologik holat ramziga aylanishi.

Sintetik daraja: Folklor strukturasi (doston, mif, afsona arxitektonikasi) roman janri tabiati bilan shu qadar organik bogʻlanadiki, ularni bir-biridan morfologik jihatdan ajratib boʻlmaydi.

Nazar Eshonqulning "Go'ro'g'li" romani aynan mana shu sintetik darajaning yorqin namunasidir. Adib millatning genetik xotirasi hisoblangan folklordan uzilgan adabiyot o'zining yashovchanlik quvvatini yo'qotishini chuqur his etgan holda, "Go'ro'g'li" dostonlarining epik arxitektonikasini rekonstruksiya qiladi.

✓ **Epik motivlar va obrazlar tizimining ekzistensial transformatsiyasi**

"Go'ro'g'li" romanida an'anaviy doston motivlari shunchaki ko'chirilmagan, balki ular modernistik va ekzistensial falsafa prizmasidan o'tkazilib, chuqur tahlil qilingan:

Go'rda tug'ilish motivi: Xalq eposida bu motiv qahramonning g'ayritabiiy xarakteri, o'lim ustidan g'alabasi va sakral (muqaddas) missiyasini anglatasa, Nazar Eshonqul romanida u ekzistensial zulmat simvoliga aylanadi. Muallif zamonaviy insoniyatni ma'naviy xotirasini yo'qotgan, o'zligidan begonalashgan va ramziy "go'r" ichida yashayotgan olomon sifatida ko'rsatadi. Qahramonning go'rdan chiqishi jismoniy akt emas, balki inson ruhining mutlaq zulmat (johillik)dan nurga (ma'rifat va o'zlikka) intilish evolyutsiyasidir.

Chambil utopik makoni: Dostonchilikda Chambil dushman kirmas, adolat barqaror jannatmakon yurt bo'lsa, romanda u insonning boy berilgan transsendent idealiga yoki erishib bo'lmaz metafizik orzusiga aylanadi. Doston qahramoni tashqi dushmani yengish uchun safarga otlansa, romandagi qahramon o'z ichidagi qo'rquv, shubha va xiyonatni yengish uchun ruhiy-ichki sayohatga (ekzistensial safarga) chiqadi.

G'irko'k simvolikasi: An'anaviy epik tafakkurdagi qanotli tulpor romanda Ruhning erkin parvozi va milliy o'zlikning metafizik simvolidir. G'irko'kning kishnashi – millat genetik kodining uyg'onish signali. Qahramonning otini yo'qotib qo'yishi esa uning o'z idealidan, irodasidan va erkinligidan ayrilganidan dalolat beradi.

✓ **Arxetipik obrazlar va mifopoetik tahlil**

K.G.Yungning "jamoaviy ongsizlik" nazariyasiga tayangan holda qaralsa, romandagi personajlar doston qahramonlari bo'lish bilan birga, inson psixikasining turli qirralarini ifodalovchi arxetiplardir:

✓ **Kompozitsion qurilish va xronotop sintezi**

M.Baxtin xronotop konsepsiyasiga ko'ra, "Go'ro'g'li" romanida vaqt chiziqli (linear) tartibni inkor etadi va unda mifologik-epik vaqt bilan real-tarixiy vaqt o'zaro sintezlanadi. Adib adabiyotshunoslikda "matn ichida matn" (roman-matryoshka) deb ataluvchi kompozitsion usuldan foydalanadi. Bir qatlamda Go'ro'g'lining dostonlardagi mifologik sarguzashtlari berilsa, parallel qatlamda qahramonning bugungi kun ma'naviy inqirozi, olomon ichidagi iztiroblari tasvirlanadi. Bu xronotopik sintez xalq dostonlaridagi "uch kunu uch tun" yoki "bir zumda asrlar o'tishi" kabi epik vaqt o'lchovining modernistik talqinidir.

✓ **Badiiy uslub va til sintezi**

Nazar Eshonqul uslubining o'ziga xosligi – an'anaviy baxshiyona ohang va xalq og'zaki ijodiga xos bo'lgan badiiy nutq unsurlarini zamonaviy falsafiy-intellektual til bilan qorishtira olganidadir. Romanda ritmik nasr va saj' san'atining unsurlari faol qo'llangan. Ichki qofiyalar, tovushdoshliklar (alliteratsiyalar) matnga epik quvvat baxsh etadi: "Zulmat ichra nur izladim, nur ichra o'zimni topmadim..." kabi jumalardagi ritmik qurilish oquvchida

doston eshitayotganlik yoki qadimiy rituallarni kuzatayotganlik hissiyotini uygʻotadi. Shuningdek, adib arxaik qatlam soʻzlarini matnga olib kirish orqali lingvistik sintezni ham muvaffaqiyatli amalga oshiradi.

XULOSA (CONCLUSION)

Oʻtkazilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi xulosalarga kelinadi:

Nazar Eshonqulning "Goʻroʻgʻli" romani oʻzbek adabiyotidagi anʻanaviy realizm chegaralarini kengaytirib, milliy epik tafakkurni modernistik roman poetikasi bilan konseptual darajada birlashtirdi.

Asarda doston motivlari (goʻrda tugʻilish, Chambil, Gʻirkoʻk) shunchaki süjet bezagi emas, balki zamonaviy insonning ekzistensial inqirozi, oʻzlikdan begonalashuv fojiasini ochib beruvchi universal metaforalardir.

Asarning janriy tabiatini ilmiy jihatdan "Roman-mif" yoki "Meta-doston" (Sintetik roman) deb baholash toʻgʻri boʻladi. Chunki unda folklor, modernizm va falsafiy simbolizm elementlari mexanik emas, balki organik, yaxlit struktural bir butunlikni tashkil etgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Meletinsky, E. M. (1976). The Poetics of Myth. Moscow: Nauka.
2. Jung, C. G. (1959). The Archetypes and the Collective Unconscious. Princeton University Press.
3. Bakhtin, M. M. (1975). Voprosy literatury i estetiki. Moscow: Hudojestvennaya literatura.
4. Quronov, D. (2007). Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: ABM-PRESS.
5. Eshonqul, N. (2019). Goʻroʻgʻli (Roman). Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
6. Eshonqul, N. (2014). Ijodiy safar (Adabiy-tanqidiy maqolalar, esselar). Toshkent: Sharq.
7. Yoʻldoshev, Q. (2006). Yana yonayotgan odam (Zamondosh adiblar ijodiga chizgilar). Toshkent: Maʼnaviyat.
8. Sharafiddinov, O. (2004). Ijodni anglash baxti. Toshkent: Sharq.
9. Campbell, J. (1949). The Hero with a Thousand Faces. Princeton University Press. (Asardagi Goʻroʻgʻlining "ruhiy safar" va arxetipik qahramon evolyutsiyasi tahlili uchun).
10. Sulonov, I. (2015). Adabiyot nazariyasi. Toshkent: Oʻqituvchi.
11. Hamdam, U. (2021). Badiiy tafakkur tadrijining baʼzi masalalari. Toshkent: Mumtoz soʻz. (Hozirgi oʻzbek romanchiligidagi modernistik va sintetik tendensiyalar tahlili uchun).
12. Rasulov, R. (2018). Mifopoetik tafakkur va xalq ogʻzaki ijodi anʼanalari. Toshkent: Fan. (Folklor elementlarining yozma adabiyotdagi struktural sintezini asoslash uchun).